

**ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKŲ (0 – 3)
KALBOS RAIDOS VYSTYMO SI YPATUMAI
IR PATARIMAI TĖVELIAMS
(į vaiką orientuoto ugdymo link...)**

**2013 m.
Kaunas**

Kalba – ypatinga vaiko savybė. Tik gimęs kūdikis su mama pasisveikina savo verksmu. Verksmas - pirmasis bendravimo būdas. Naujagimis kalba nuo gimimo. Tačiau praeina nemažai laiko, kol jo pirmąją kalbą – verksmą – pradeda suprasti tėvai. „Ei ? Ar kas nors yra? Aš noriu valgyti!“ – panašiai taip mums sako naujagimis, o realybėje tai atrodo taip : garsus verksmas „aaaaaaaaaaaaaa“. Greitai kūdikis supranta : jei aš kalbėsiu (verksiu), ateis mama ar tėtis ir man padės. Kasdien bendravimas tampa vis labiau brandesnis, keičiasi verksmo atspalviai – garsus verksmas, piktas zirzimas, tylus inkštimas, pirmasis burkavimas, atsargus juokas ir t.t.

Kaip išmokstama kalbėti?

Yra įvairių teorijų apie kalbėjimo pradžią. Vieni linkę ją sieti su pirmuoju kūdikio riksmu, kiti - su pirmuoju čiauškėjimu, o riksmą ir verksmą laiko biologine instinktyvia reakcija į nemalonius dirgiklius. Kalbos pradžia yra panaši visame pasaulyje – pirmaisiais gyvenimo mėnesiais mažasis kinas leis tokius pat garsus, kaip ir vaikai Europoje. Ir tik laikui bėgant apie 5 – 6 mėn. kūdikio vogravimas taps lietuviškas, vokiškas, prancūziškas, suomiškas ar kiniškas.

Iki 5 mėn. kūdikiai aguoja, vėliau čiauška. Čiauškėdamas vaikas lavina ne tik savo artikuliacinius, bet ir akustinius gebėjimus. Pamažu jis pradeda suprasti kalbą, tarti garsažodžius. Vaiko kalbos raidos kelias, kaip ir psichinės bei motorinės raidos, pasižymi tam tikru nuoseklumu. Ėjimo tuo keliu negalima pagreitinoti, bet galima vaikui padėti sudarant sąlygas. Geriausios sąlygos – pakankamai laiko ir erdvės žaidimui ir bendravimui su vaiku.

Kai kurie tėvai mano, kad mažas kūdikėlis visiškai nenuovokus ir su juo kalbėtis visiškai nėra jokios prasmės. Nieko panašaus vos gimęs kūdikėlis labai jautriai reaguoja į mamos balsą ir tikrai girdi ką jam sako. Pradžioje jam mamos balsas tėra tarsi graži kažkur girdėta melodija. Tačiau klausydamasis mamos balso jis semiasi kalbos patirties. Todėl kalbėti ir pasakoti verta. Mažo vaiko kalbą tiesiogiai veikia socialinė bei kultūrinė patirtis. Kitaip tariant, kuo aplinka aplinka palankesnė, kuo mažylis daugiau mato daiktų, spalvų, girdi daugiau skirtingų garsų, tuo geriau ir sparčiau lavėja jo kalbinės galimybės.

Pirmuosius mėnesius vaiko garsinė saviraiška išreiškta verksmu, nuo 3mėn. kūdikis intensyviai aguoja, bando „atsiliepti“, taria kažkurias balsių ir priebalsių kombinacijas (e-che, ek-che“), 5 mėn. kūdikis jau daug čiauška, atsiranda sprogstamieji (duslieji) garsai. Jau čiauškėjimas skiriamas konkrečiam asmeniui. 6 mėn. jau geba kartoti tą patį skiemenį (ma-ma, da-da, ba-baba ir pan.).

Antrąjį pusmetį kūdikiai susidomi savo skleidžiamais garsais. Mažylis staiga suklūsta ir bando kartoti jam malonius garsus ir skiemenis. Metų amžiaus normaliai besivystantis vaikas aktyviai naudoja bent 3-4 žodelius, supranta bent 10 žodžių, priskirdamas juos konkrečioms daiktams. Supranta paprastus posakius, lydimus gestais („pabučiuok mamytę“, „kur tėvelis?“, „duok rankutę“, „ne, negalima“), vykdo paprastus nurodymus...

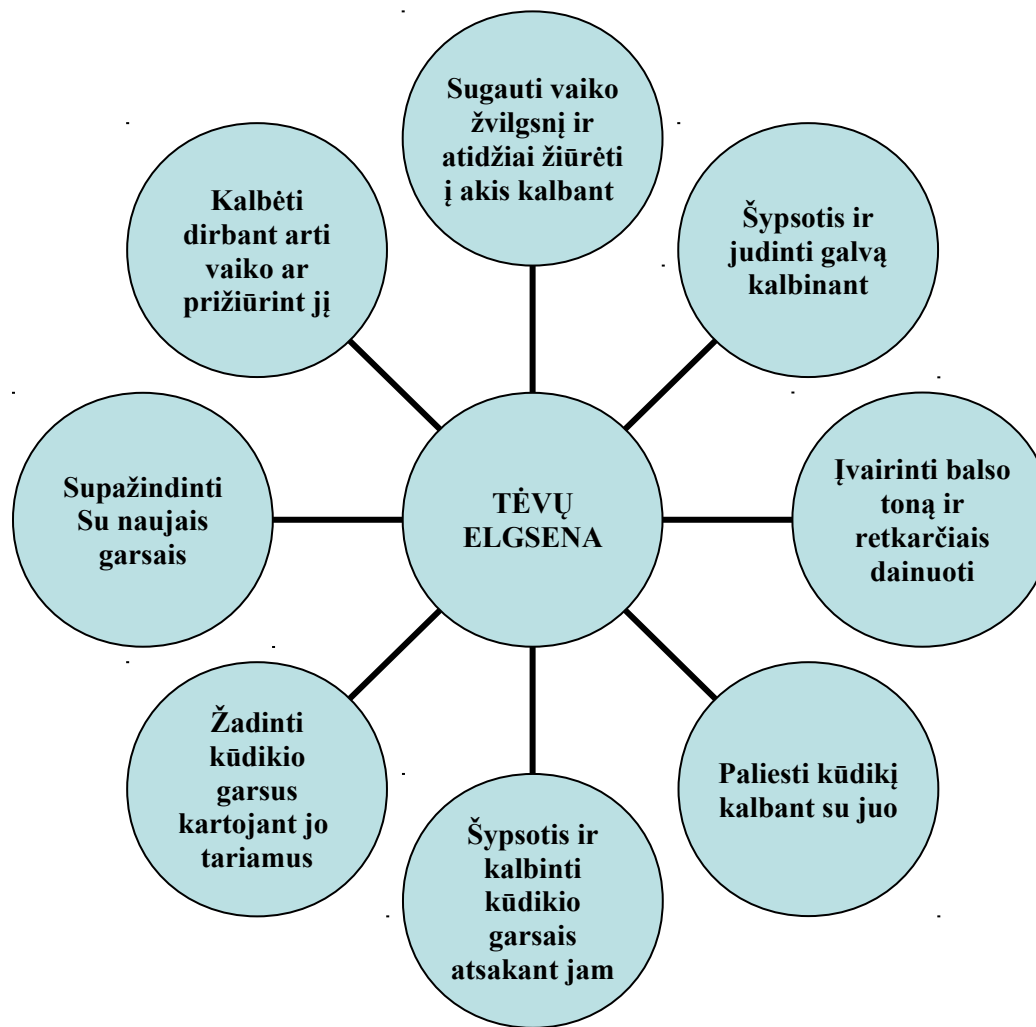
Kiti įgūdžiai, kuriuos vaikas įgyja iki metų:

- *Socialiniai*: atsako į kitų gestus, krato galvą, norėdamas pasakyti „ne“, įtraukia aplinkinius į bendravimą, kartoja veiksmus, spaudžia žaislą, kad jis cypėtų, žiūri paveikslėlius knygoje, ieško daiktų, kurie dingę iš jo regėjimo lauko, stumia mašinėles, randa paslėptą žaislą, mojuoja atsisveikindamas...

- *Motoriniai*: šliaužioja, ropoja, vienas stovi, imituoja suaugusiųjų judesius, naudoja nykštį ir smilių smulkiems daiktams paimti, deda smulkius daiktus į dėžutes, bando dėti kubelius vieną ant kito, judina rankas, sekdamas jas žvilgsniu...

- *Savitarnos*: laiko ir kramto sausainius, padedamas geria iš puoduko, valgo maistą pats laikydamas rankose, gali būti maitinamas iš šaukšto, laiko iškėlęs rankas, padedamas jį nurengti ir aprengti, nerimsta, kai nori būti perrengtas...

Kaip turėtų elgtis tėvai šioje vystymosi stadijoje?

Kalbos vystymosi eiga nuo 1 -2 m.

1 - 1,5 m. amžiaus vaikų aktyvusis žodynas paprastai daug neišsiplečia, tačiau gerokai padidėja pasyvusis (ilgam įsimenami žodžiai ir jų junginiai). Baigdamas pirmuosius metus, normaliai besivystantis vaikas jau pajėgus ištarti nuo kelių iki keliolikos ar net 25 – 30 trumpų žodelių (tai priklauso nuo individualios vaiko raidos) ir suprasti 30 ir daugiau dažniausiai buityje vartojamų ir girdimų žodžių, atpažįsta paveikslėliuose pavaizduotus daiktus. Nors žodžiai artikuliuojami netaisyklingai ir trumpinami, tačiau artimiausi vaikui žmonės supranta jų prasmę.

Šio amžiaus būdingas bruožas yra „vieno žodžio sakiny“ . Žodis vaikui atstoja visą sakinį. Savo reikšmę toks vieno žodžio sakiny įgauna keičiant balsą, toną ir palydint jį gestais ar mimika.

Pavyzdžiui:

Vaiko pasakymas	Reikšmė
• Lialia ?	= Kur mano lėlytė?
• Lialia !!!!	= Kur dingio mano lėlė? Noriu lėlės! Greičiau!
• Lialia.	= Čia mano lėlytė.

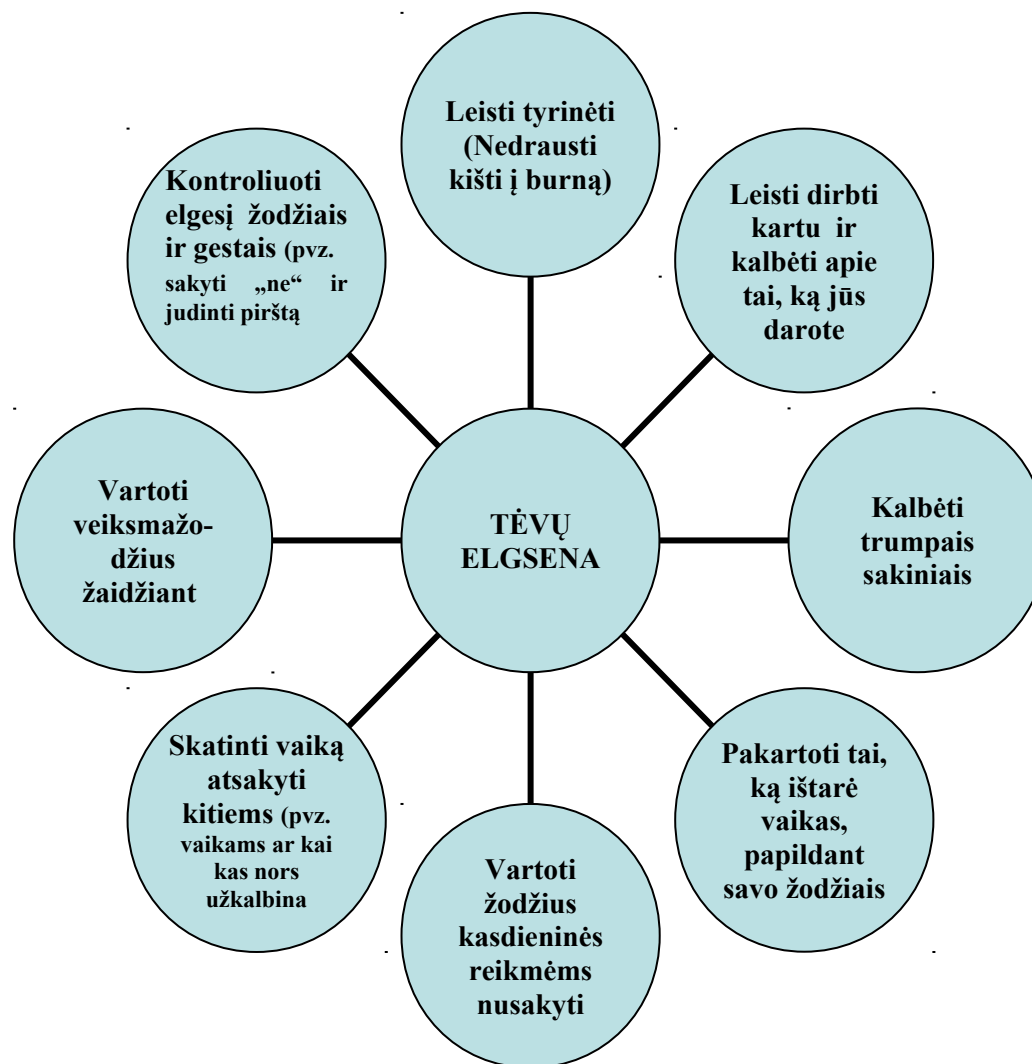
Panaudojus visas išraiškos priemones, žodis gali tapti klausiamuoju ar liepiamuoju, tiesioginiu sakiniu. Labai svarbu šiuo metu parodyti vaikui, kad supratote jo mintį ir palydėti tai taisyklinga kalba, pakeičiant ir išplečiant vaiko vieno žodžio sakinį. Šiuo laikotarpiu vaikas dažniausiai naudoja vieną sąvoką keliems panašioms daiktams ar reiškiniams įvardyti. Taip garsažodis „brum“ ar „pypy“ gali būti naudojamas visoms transporto priemonėms įvardyti, nesvarbu, ar tai būtų traktorius, traukinys ar kranas. Vėliau, kalbai vystantis, vaikas vis labiau diferencijuoja sąvokas. Dažnai tose srityse, kurios vaiką domina (pavyzdžiui, transportas, gyvūnai ir t. t.), jis turi ypač platų ir diferencijuotą žodyną.

Plečiantis vaiko pasauliui ir kaupiantis patyrimui, turtėja ir kalba. Vaikas pradeda kalbėti 2–3 žodžių sakinukais, pavyzdžiui, „turiu batą“ arba „čia batai“. Vaikui vystantis, tobulėja ir jo kalbiniai gebėjimai, ilgėja sakiniai, gerėja tartis, vaikas vis dažniau savo žaidimą palydi kalba ir pradeda kalba formuluoti savo norus.

Šiuo laikotarpiu prasideda ir pirmasis klausinėjimo periodas. Vaikas dažnai perklausia pavadinimų daiktų, kuriuos jis mato savo aplinkoje: „Kas čia?“. Dažnai tą patį klausimą jis užduoda daugybę kartų, kad, daug kartų išgirdęs atsakymą, gerai įsidėmėtų sąvoką. Dažniausiai tai yra kasdienės aplinkos daiktų pavadinimai: žaislų, maisto, namų apyvokos daiktų. Vėliau prisidės ir abstrakčios sąvokos.

Antrųjų gyvenimo metų pabaigoje vaiko žodyną sudaro apie 250 žodžių.

Kaip turėtų elgtis suaugusieji šioje vystymosi pakopoje (1 – 2 m.), tenkindami savo vaiko poreikius?

Kalbos vystymosi eiga nuo 2 -3 m.

Plečiantis vaiko pasauliui ir kaupiantis patyrimui, turtėja ir kalba. Vaikas pradeda kalbėti 2–3 žodžių sakineliais, pavyzdžiui, „turiu batą“ arba „čia batai“. Vaikui vystantis, tobulėja ir jo kalbiniai gebėjimai, ilgėja sakiniai, gerėja tartis, vaikas vis dažniau savo žaidimą palydi kalba ir pradeda kalba formuluoti savo norus.

Šiuo laikotarpiu prasideda ir pirmasis klausinėjimo periodas. Vaikas dažnai perklausia pavadinimų daiktų, kuriuos jis mato savo aplinkoje: „Kas čia?“. Dažnai tą patį klausimą jis užduoda daugybę kartų, kad, daug kartų išgirdęs atsakymą, gerai įsidėmėtų sąvoką. Dažniausiai tai yra kasdienės aplinkos daiktų pavadinimai: žaislų, maisto, namų apyvokos daiktų. Vėliau prisidės ir abstrakčios sąvokos. Pradedant trečiuosius metus, dar daugelis garsų taria netaisyklingai, sunkiau ištariami garsai keičiami kitais, lengvesniais, arba visai praleidžiami. Netaisyklingas garsų tarimas gali būti nepastovus, priklausomai nuo žodžio ilgumo ar sudėtingumo. Kartais vaikai tą patį garsą taria vienuose žodžiuose netaisyklingai, nors izoliuotą ar kituose žodžiuose geba ištarti taisyklingai. Taip yra todėl, kad vaikas užfiksavo ir išsaugojo tokį tarimo pavyzdį ir daugiau jo savo kalboje nebestebi, o naujai išmoktų žodžių tarimas yra labiau analizuojamas ir lyginamas su tuo, ką girdi klausia. Sakiniai yra išplečiami veiksmažodžiais, būtojo laiko formomis, klausiamaisiais žodeliais, tačiau gramatinės formos dar ne visada yra taisyklingos. Sakiniais bandoma nusakyti santykius ar ryšius tarp daiktų ir žmonių, apibrėžti laiką ir vietą. Šiuo laikotarpiu žodynas gausėja labai sparčiai. Vaikas netgi bando pats sudarinėti žodžius naujadarus iš jam žinomų žodžių.

Vaikas geba suprasti absurdiškus posakius ir demonstruoja tai galvos purtymu, skeptišku žvilgsniu ir atitinkamais komentarais. Jam keliamus reikalavimus jis atmeta sakydamas „ne“.

Pradedamas vartoti įvardis „aš“, o tai reiškia, kad vaikas auga kaip asmenybė, vis labiau suvokia savo nepriklausomybę ir norus.

Žaidimuose atsiranda veiksmų eiga: lėlytė ne tik paguldoma į vežimėlį, bet prieš tai nurengiama ir pasupama. Žaidimo rezultatas paskatina naują žaidybinę veiklą. Vaikas jau geba planuoti žaidimą, kurti žaidybines situacijas, žaidžia įsivaizduota tema (tarkime, stato laivą ir plaukia) ir geba savo idėjas perteikti kitiems taip, kad šie galėtų dalyvauti žaidime. Per žaidimą ir pasidalinimą idėjomis tobulėja kalbiniai gebėjimai, tarimas, kalbos supratimas.

Trečiaisiais gyvenimo metais prasideda antrasis klausinėjimo periodas, tik dabar vaikas nuolat klausia „kodėl“. Vaikas gali paveikslėlyje suvokti ir apibūdinti tarpusavio ryšius, atsakyti į klausimus, mintinai išmokti trumpus eilėraštkus ir daineles.

Vaikas domisi savo aplinka ir nori kuo daugiau išmokti, sužinoti ir suprasti. Jam nebeužtenka tik girdėti, kad vyras ant stogo yra stogdengys, jam rūpi žinoti, ką jis tiksliai daro, kaip nenukrenta nuo stogo, kur jo namai, ar jis gali ant stogo miegoti ir valgyti ir t. t. Vaikai pastebi detales, tarpusavio ryšius, gali pavadinti savybes ir toliau diferencijuoja bei grynina savo žodyną. Mažėja tokių apibendrinimų kaip „mašina“ visoms transporto priemonėms ar „karvė“ – visiems dideliems keturkojams gyvūnams. Vaikas atpažįsta sulūžusį žaislą, pavyzdžiui, mašiną, kuriai trūksta padangos. Mažylis jau geba klausytis trumpų istorijų, suprasti prasmę ir atpasakoti. Savo piešiniams vaikas suteikia turinį. Tai nereiškia, kad piešinys turi būti suprantamas kitiems, tačiau mažylis aiškiai žino, ką jis nupiešė ar ką norėjo nupiešti.

Žodynas smarkiai išauga. Trečiųjų metų pabaigoje vaikas vartoja jau virš 800 žodžių.

Nors apie trečiuosius metus garsų tarimas tampa daug aiškesnis, tačiau daugelį garsų vaikas gali tarti netaisyklingai. Šiam amžiuje būdingas fiziologinis šveplavimas.

Norėdami padėti vaikams, kurie netaria taisyklingai garsų, mokykime vaikus pakankamai prasižioti: apatinis žandikaulis turi būti judrus. Jo judesius galima ištrenuoti tikslinant garso "a" tarimą. Kad taisyklingai tartų garsus "s", "z", "c", jie turi mokėti išstemti lūpas šypsenai. Šiuos lūpų judesius galima išbūlinėti tariant garsus "è", "e". Norint taisyklingai ištartti priebalsius "š", "ž", "č", reikia lūpas atkišti į priekį. Šito galima išmokyti kartojant garsus "o", "u".

Svarbus vaidmuo tariant garsus tenka liežuviui. Todėl jau trejų metų vaikas turi sugebėti atlikti tikslius judesius liežuvio. Mama prie mažylio lūpų laiko ledinuką, kurį šis gali lyžtelti tik atitinkamai pakreipęs liežuvį. Vaikui siūloma apsimesti, kad jo burnoje saldainis, liežuvio darant iškilimus už skruosto. Judinant liežuvį į šonus, imituojamas tiksintis laikrodukas. Pravėrus burną liežuvio galiuku "valomi" apatiniai dantukai iš vidaus pusės, darant judesius iš vienos pusės, paskui - iš apačios į viršų.

3 metų vaikas jau geba surūšiuoti spalvas, formas, pradeda įvardinti pagrindines spalvas. Jis jau žino, kad su žirkklėmis galima kirpti, bet tai jam dar nelabai sekasi, dažniau plėšo nei kerpa. Vaikas nebeima pieštukų visu delnu, tačiau priešpastato nykštį kitiems pirštams. Vaikas geba atsukti buteliukų dangtelius, todėl pasimato pirmi dominuojančios rankos požymiai. Todėl stenkitės lavinti vaikų smulkiąją motoriką. Nustatyta, jog sudėtingi rankų judesiai, skatindami motorinio centro veiklą, teigiamai veikia ir kalbinius procesus. Kartu su vaiku verkite karoliukus, suvykite įvairaus storio siūlų kamuoliukus, mokykite užsegti įvairaus dydžio sagas, žaiskite pirštukų žaidimus, derindami su trumpais ketureiliais, tautosakos tekstais.

2 – 3 – tieji vaiko gyvenimo metai yra patys svarbiausi kalbai vystytis ir sėkmė priklauso nuo dviejų faktorių: ar vaikas

a) turės pokalbių draugą

b) bus pakankamai ir tinkamai stimuliuojamas.

Kiekvieno vaiko kalbos vystymosi tempas skirtingas. Vieni vos sulaukę dviejų metų taria žodžius, o kiti jau kalba sakiniukais.

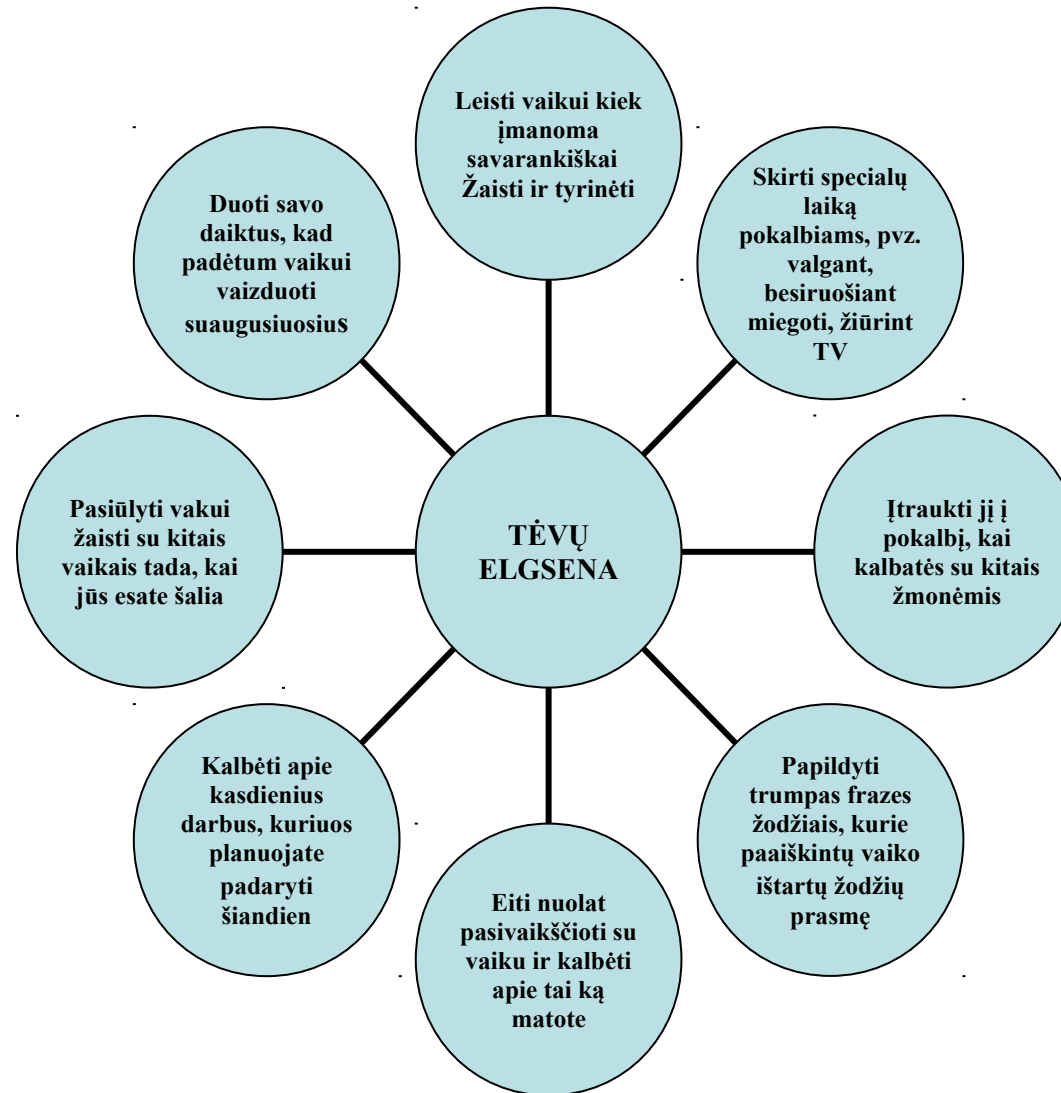
Dažnai tėvai patys pajunta, kad kažkas negerai su jų vaiko kalba, tačiau pasitaiko, kad pripratę prie vaiko kalbos, ją suprasdami, tėvai nepastebi to, kas akivaizdu aplinkiniams. Suaugusieji, pataikaudami vaiko vapėjimui, per ilgai švebeldžiuodami kartu su vaiku, kartoja jo kalbos klaidas ir nesuteikia vaikui galimybės išmokyti taisyklingai kalbėti.

Todėl būkite atidūs aplinkinių pastaboms apie jūsų vaiko kalbą, kartais draugai ar seneliai pastebi, kad vaiko kalbą sunku suprasti, kad jis netaria vieno ar kito garso.

Vaiko kalbą gali įvertinti logopedas. Jau iki trejų metų galima pastebėti pirmuosius kalbos sutrikimus ir padėti vaikui.

Pirmiausia jei vaikas lanko darželį, reiktų kreiptis į darželio logopedą. Jis įvertintų vaiko kalbą ir atsakytų į jums rūpimus klausimus. Jei vaikutis dar nelanko darželio, kreipkitės į savo šeimos gydytoją, kuris jus nukreips pas poliklinikos logopedą.

Kaip turėtų elgtis suaugusieji šioje vystymosi pakopoje (2 – 3 m.), tenkindami savo vaiko poreikius?

Vaiķu kalbos raidos ypatumi ir padarīmi tēveliams

	<i>Vaikų kalbos raidos ypatumai</i>	<i>Rekomendacijos kalbos raidos skatinimui</i>	<i>Kada kreiptis į logopedą?</i>
0-1 metai	<p>Dažniausiai <i>bendruoja gestų, garsažodžių ir pavienių žodžių</i> pagalba. Vaikas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ yra aktyvus bendraudamas su suaugusiais; ▪ purto galvą parodydamas neigimą; ▪ atsisveikina mojuodamas ranka „ate“; ▪ judesiais ir veido mimika parodo ko nori; ▪ mėgaujasi bendravimu, šypsosi; ▪ garsais stengiasi atkreipti dėmesį į save; ▪ pradeda bendrauti pavieniais žodžiais „mama“, „tete“, „ne“, „apa“; ▪ vaikai negali taisyklingai tarti žodžių – svarbu ne kaip o ką vaikas sako; ▪ vaikas reaguoja į elementarius paliepimus, į aplinkinių jausmus; ▪ vaikas kaupia žodyną žaisdamas su įvairiais žaislais, aktyviai veikdamas; ▪ vaikas reaguoja į savo vardą 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ išnaudokite kasdienes situacijas vaiko kalbos raidos plėtojimui: vaiko valgymo, maudymosi, rengimosi, tvarkymosi, žaidimų, lankymosi parduotuvėse metu bei prieš miegą; ▪ skatinkite vaiką atkreipti dėmesį į Jūsų vartojamus žodžius, skatinkite juos pakartoti ir atvirkščiai - Jūs pakartokite vaiko tariamus žodžius ir pateikite trumpus sakinius, praplėsdami jo mintį; ▪ įvairioje veikloje paprašykite vaiką atlikti veiksmus su daiktais ar žaislais („parodyk, padėk, pakelk, paduok, nunešk ir kt.“), tam, kad turtintumėte jo žodyną ir skatintumėte kalbos supratimą. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3 mėn. kūdikis nereaguoja į kalbinimą, nenusiramina; ▪ 6 mėn. kūdikis nepabunda nuo stipraus garso, nesuka galvos į garso šaltinio pusę; ▪ 9 mėn. kūdikis nesidomi garsą skleidžiančiais garsais, neatsisuka šaukiamas vardu; ▪ 12 mėn. kūdikis nemėgdžioja garsų, nesupranta kelių elementarių žodžių, nereaguoja į klausimus : „Kur mama?“, „Kur tėtis?“ ▪ vaikas valgydamas springsta ir yra labai išrankus maistui
1-2 metai	<p>Vaikas <i>bendruoja gestais, kuriuos lydi kalba:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ žaisdamas mėgdžioja žodžius; ▪ mėgaujasi žaidimais su suaugusiuoju; ▪ supranta elementarią kalbą, susijusią su artimiausia aplinka; ▪ vykdo žodinius prašymus; ▪ žino ir vartoja daug žodžių; ▪ pradeda vartoti 2 žodžių frazes 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stebėkite vaiko reakcijas ir gestus; ▪ klausykitės vaiko tariamų žodžių; ▪ stenkitės suprasti ką vaikas sako; ▪ kartokite vaiko tariamus žodžius juos taisyklingai perfrazuodami, siekdami pateikti vaikui taisyklingą kalbos modelį; ▪ stenkitės su vaiku linksmai leisti laiką; ▪ žaiskite įvairius žaidimus (žaidimas sudaro vaikui galimybę mokytis); ▪ mokykitės eilėraščių ir dainelių 	<p>2 m. vaikas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nevykdo žodinių nurodymų; ▪ nesidomi paveikslėliais; ▪ sunkiai sukaupia dėmesį vienai veiklai; ▪ dažnai kiša žaislus į burną, aktyviai mėto žaislus ar žaidžia neįprastus žaidimus; ▪ netaria prasmingų žodžių ar garsažodžių, jų nemėgdžioja; ▪ neparodo kūno dalių, artimiausios aplinkos daiktų; ▪ nekalba „sava kalba“; ▪ mažai bendrauja gestais ir mimika

Idėjų, kaip lavinti vaiko kalbą galite ieškoti internete:

<http://logopedui.jimdo.com/žaisdami-išmokstame-raides/>

<http://eilerastukaivaikams.blogspot.com/>

<http://pasakukampelis.eu/>

<http://www.slideboom.com/search?q=garsai&t=1>

<http://www.slideboom.com/search?q=raide&t=1>

<http://www.slideboom.com/topics/Education?page=1&rows=5&date=0&show=0&language=472>

<http://mziejisnekorai.blogspot.com>

<http://en.calameo.com/browse/categories/school/dialects/lt/?o=0&w=DESC&Step=20&Page=40#paginationTop>

<http://sesioszasys.blogspot.com/>

Rekomendacijas pagal šių internetinių svetainių medžiagą parengė L/d „Šilelis“ logopedė Daiva Kiškienė